

קרן אבי חי ישראל
תחום מחקר, הערכה ומדידה

**סיכום מידע על חניכים ובוגרים במכינות קדם צבאיות
בתמיכת קרן אבי חי**

תקציר מנהלים

צוות המחקר:
ד"ר לירון דושניק
אלי קלינברגר
ליאורה פסקל

2011

מידע על חניכים ובוגרים במכינות קדם צבאיות

בתמיכת קרן אבי חי¹

לירון דושניק ואלי קלינברגר²

רקע

מאמר זה מציג נתונים, שנאספו בתשע"א, אודות החניכים והבוגרים של המכינות הקדם צבאיות אשר זוכות לתמיכת קרן אבי חי. בתחילה, יוסבר בקצרה על המכינות ויתואר איסוף הנתונים שנערך. בהמשך, יבאו הממצאים המרכזיים.

המכינות הקדם צבאיות

המכינות הקדם צבאיות מציעות תכנית חינוכית חד-שנתית מרוכזת לבני נוער אחרי בית ספר ולפני הצבא. יעדיהן המרכזיים הם להכין את בני הנוער לשירות מלא בצבא הגנה לישראל ולחנך למעורבות חברתית ואזרחית (משרד החינוך, 2009).

המכינות מחולקות לשני סוגים עיקריים: המכינות הכלליות והמכינות הדתיות (משרד החינוך, 2009). במכינות הכלליות נכללות מכינות חילוניות ומכינות מעורבות לדתיים ולחילוניים. לכל אחד מסוגי המכינות מטרות ודגשים ייחודיים (Hacohen-Wolf et al., 2006).

קרן אבי חי תומכת במכינות הכלליות ולכן המשך הרקע יוקדש רק להן.

מטרות ותכנים של המכינות הקדם צבאיות הכלליות

המכינות הקדם צבאיות הכלליות שואפות לחולל שינוי חברתי. הן מבקשות לטפח את חניכיהן כמנהיגים חברתיים ולהכין אותם להיות מעורבים באופן מלא ומשמעותי בשירות הצבאי בפרט, ובחיי החברה והמדינה בכלל (רוזינר, 2006; Hacohen-Wolf et al., 2006).

לכן, המטרות המרכזיות של התכניות הן: הרחבת אופקים בתחומים של יהדות וציונות, חברה ופוליטיקה, פילוסופיה ותרבות; גיבוש השקפת עולם אישית ובירור הזהות היהודית-ציונית-ישראלית; טיפוח עשייה חברתית והכשרה לשירות הצבאי. התכניות עוסקות בהקניה של ידע, ערכים וטיפוח תכונות נפשיות ומיומנויות, תוך שילוב בין וסדנאות. המכינות המעורבות אף מציבות לעצמן כמטרה את צמצום המתח בין דתיים וחילונים והעמקת הקשר בין תפיסות העולם שלהם.

¹ מאמר זה הוא סיכום של הדוחות הבאים:

אסולין מ' וקלינברגר א'. (2011). מידע על בוגרים במכינות קדם-צבאיות. ירושלים: קרן אבי חי, מכון היוזון.

אסולין מ' וקלינברגר א'. (2011). מידע על חניכים במכינות קדם-צבאיות. ירושלים: קרן אבי חי, מכון היוזון.

אסולין מ' וקלינברגר א'. (2010). מידע על בוגרים במכינות קדם-צבאיות. ירושלים: קרן אבי חי, מכון היוזון.

אסולין מ' וקלינברגר א'. (2010). מידע על חניכים במכינות קדם-צבאיות. ירושלים: קרן אבי חי, מכון היוזון.

² ד"ר לירון דושניק עוסקת במחקר ובהוראה בתחומים של תכנון לימודים, הערכת תכניות ופרויקטים חינוכיים, מחקר איכותני ואתיקה מקצועית. אלי קלינברגר מוסמך בפסיכולוגיה חברתית, ראש תחום מחקר ופיתוח במכון היוזון, עוסק בעיבוד וניתוח סטטיסטי של נתונים מחקרניים.

היקף המכירות הכלליות

המכירות מפוזרות מצפון הארץ ועד דרומה, ומספרן ומספר בני הנוער המצטרפים אליהן גדל מדי שנה (משרד החינוך, 2009). בשנת 2011, מספרן של המכירות הכלליות עמד על 21, מתוך 38 מכירות קדם צבאיות בכלל.

איסוף הנתונים על המכירות בתמיכת קרן אבי חי

נכון לשנת 2011, קרן אבי חי תומכת בעשרים מכירות קדם צבאיות כלליות (אבי חי, 2011). הקרן מלווה את המכירות שבתמיכתה במחקר ובהערכה. במאמר יוצגו נתונים שנאספו במסגרת יוזמה של קרן אבי חי להקים מאגר נתונים עבור המכירות הקדם צבאיות שבתמיכתה. המאגר מיועד לכלול נתונים על החניכים והבוגרים של המכירות ולשמש ככלי לשיווק, לניהול ולהערכה שלהן. איסוף הנתונים החל בשנת תש"ע. מדי שנה נאספים נתונים על חניכי המכירות ועל שני מחזורי בוגרים – אלה אשר סיימו את המכירות שש שנים ועשר שנים קודם לכן. הנתונים מתבססים על הדיווח העצמי של החניכים והבוגרים ונאספים באמצעות שאלונים. מכון היוזן פיתח את השאלונים ואחראי על איסוף הנתונים ועיבודם. המאמר יציג ממצאים מרכזיים שעלו מתוך הסקרים שנערכו בשנת תשע"א¹. תחילה יובאו נתוני חניכי המכירות ואחר-כך נתוני הבוגרים.

חניכי המכירות בשנת תשע"א

מטרת הסקר שנערך בקרב חניכי המכירות היא ללמוד מן החניכים על עצמם ועל הרקע ממנו באו, על האופן בו קיבלו את ההחלטה להצטרף למכינה ועל ציפיותיהם מהמכינה, על התרומות שהם מייחסים להשתתפותם במכינה ועל כוונותיהם ביחס לשירות הצבאי הקרב ובא.

בסקר שנערך בשנת תשע"א השתתפו 20 מכירות, 918 (95%) מתוך 968 חניכים (לא כולל חניכים תושבי חוץ) השיבו על השאלונים.

ממצאי הסקר מוצגים להלן. היכן שניתן, נתוני החניכים יושוו אל נתונים עבור החתך המקביל בכלל האוכלוסייה במדינה³. אם לא מצוין אחרת, החתך המקביל הוא יהודים בני 15-19 במדינה. בנוסף, יצינו הבדלים בולטים בין נתוני החניכים בשנת תשע"א לנתוני החניכים בשנת תש"ע.

הרקע הדמוגרפי של החניכים

הסקר מאפשר לאפיין את הרקע של חניכי המכירות בהיבטים כמו מגדר, מוצא ומקום מגורים ולבחון באיזו מידה מאפייני הרקע של החניכים דומים למאפייני הרקע של החתך המקביל בכלל האוכלוסייה במדינה.

במכירות קיימת חלוקה כמעט שווה בין בנים ובנות.

לכמחצית מהחניכים הורה אחד לפחות שלא נולד בארץ. הורים אלה מתחלקים בין ילידי מערב אירופה וצפון אמריקה לבין ילידי אסיה ואפריקה באופן הדומה לחלוקה בקרב היהודים במדינה שנולדו בחו"ל או שאביהם נולד בחו"ל (שני שלישי ושליש בהתאמה)⁴.

כ- 10% מן החניכים עצמם אינם ילידי הארץ, וגם זאת בדומה לחתך המקביל בכלל אוכלוסיית המדינה⁴.

עוד בדומה לנתונים עבור החתך המקביל בכלל האוכלוסייה במדינה - מחצית מהחניכים מגיעים מאזורי המרכז וירושלים⁵. שאר החניכים הם תושבי הצפון (16%), הדרום (11%) ויו"ש (8%).

בשונה מהחתך המקביל בכלל האוכלוסייה במדינה, בקרב החניכים שיעור גבוה יחסית של משתייכים לישובים כפריים או ישובים עירוניים קטנים (כמחצית, לעומת כרבע בחתך המקביל בכלל אוכלוסיית המדינה)⁶, ושיעור

³ יכולת ההשוואה מוגבלת בקיומם של נתונים רלוונטיים ובנגישות נתונים אלה.

⁴ נכון ל-2010, מתוך טבלה 2.22 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס.

⁵ נכון ל-2010, מתוך טבלה 2.10 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

גבוה יחסית של משתייכים למשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה (43% לעומת 15% מבין המשפחות היהודיות במדינה).⁷

הרקע האישי של החניכים

מה מלמד הסקר על מאפייניהם האישיים של חניכי המכינות: מה היו הישגיהם הלימודיים? מה הייתה פעילותם החברתית של החניכים בטרם הצטרפו למכינה? וכיצד הם מגדירים את זהותם היהודית?

החניכים מצטיירים כתלמידים בעלי הישגים לימודיים גבוהים: בקרב החניכים שיעור גבוה יחסית של בעלי תעודת בגרות מלאה (85% לעומת 56% מתלמידי י"ב בחינוך העברי).⁸

החניכים מצטיירים גם כפעילים חברתית: רוב החניכים היו חניכים בתנועת נוער במשך מספר שנים, ומתוכם, רבים הדריכו בתנועה; רוב החניכים התנדבו בהזדמנויות שונות או באופן קבוע (שלא כחלק מדרישות ביה"ס); כשליש מן החניכים היו מעורבים בפעילות פוליטית/ציבורית, 4% היו מעורבים באופן קבוע.

בכל הנוגע לזהותם היהודית, מחצית מהחניכים מגדירים עצמם חילוניים ואילו רבע מסורתיים. רבע נוסף של החניכים מתחלק בין אלה המגדירים עצמם כדתיים לבין אלה שכלל אינם מגדירים את עצמם במונחים של דתי, מסורתי או חילוני. על אף ריבוי המגדירים עצמם חילוניים, מרבית החניכים (80%) נוהגים לציין באופן קבוע את חגי ישראל ואת טקסי החיים היהודיים, ורבים מציינים את השבת.

ניתן למצוא עניין מיוחד בממצאים אודות הפעילות החברתית של החניכים בטרם הצטרפו למכינה והאופן בו הם מגדירים את זהותם היהודית עקב הזיקה שלהם אל המטרות שמציבות המכינות הקדם צבאיות.

ההחלטה להצטרף למכינה

מה עומד מאחורי החלטתו של תלמיד תיכון לדחות את גיוסו לצה"ל ולהצטרף למכינה קדם צבאית: היכן שמעו החניכים על המכינות ומה היה יחס הסביבה להחלטתם? מה היו הגורמים אשר הובילו את החניכים להחליט להצטרף למכינה?

מן הסקר עולה כי מרבית החניכים שמעו על המכינות בעיקר מקרובים ומכרים (כ-80%). בית-הספר, לעומת זאת, נמצא רק אצל רבע מהחניכים כבעל מודעות רבה למכינות. שיעור דומה של חניכים מצאו את בית ספרם כחסר כל מודעות לנושא.

ההורים של רבים מהחניכים (69%) תמכו בהחלטה להצטרף למכינה, בעוד אצל 10% מהחניכים תמיכת ההורים בהחלטה הייתה מעטה, אם בכלל.

תמיכת המשפחה בצירוף המודעות למכינות בקרב קרובים ומכרים, יכולות ללמד על קיומו של יחס חיובי למכינות בסביבתם הקרובה של רבים מן החניכים. בהקשר זה יש לציין כי ל-10% מהחניכים אחים/יות שהשתתפו באותה מכינה. לשיעורים דומים יש אחים/יות שהשתתפו במכינות אחרות או אחים/יות שהשתתפו בשנת שירות.⁹

40% מהחניכים בדקו אפשרויות אחרות פרט למכינות כמו שנת שירות.⁹ הגורמים אשר השפיעו כמעט על כל החניכים להחליט להצטרף למכינה הם: הרצון להתפתחות אישית, הרצון לתרום לחברה ולקהילה וההזדהות הכללית עם הרעיון של המכינה. גם ההכנה לצבא היוותה גורם משפיע עבור מרבית החניכים (85%).

תרומות המכינה למשתתפים

החניכים התבקשו לציין באיזו מידה תרמה להם המכינה בתחומים שונים. התרומה הבולטת ביותר של המכינה הייתה למוטיבציה לשרת שירות צבאי איכותי (דווחה ע"י 85% מן החניכים). תרומות נוספות של המכינה נוגעות לתחומים של מנהיגות ומעורבות בחברה בישראל: לרצון למלא תפקידי פיקוד ומנהיגות, למוטיבציה לעסוק

⁶ נכון ל-2010, מתוך טבלה 2.11 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

⁷ נכון ל-2008, מתוך פרסום מספר 1400 של הלמ"ס: משקי בית ומשפחות - תכונות דמוגרפיות, לוח 15

⁸ נכון ל-2009, מתוך טבלה 8.23 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

⁹ שנת שירות מתבצעת על-ידי צעירים ישראלים הדוחים בשנה את גיוסם לצה"ל לטובת שנה של התנדבות ועשייה בחברה ובקהילה.

בפעילות חברתית-קהילתית, להיכרות עם רבדים שונים של החברה הישראלית ולפיתוח שפה משותפת עם אנשים הבאים מרקע שונה (כל אחת מהתרומות דווחה על-ידי 80% מן החניכים).

תרומות פחותות יחסית, אם כי עדיין משמעותיות (דווחו על-ידי 65%-70% מן החניכים), היו לגיבוש השקפת עולם, גיבוש ייעוד אישי ותחושת שליחות וגיבוש עמדה פוליטית, ולהיכרות עם התרבות היהודית.

הגשמת הציפיות של החניכים מן המכינה

לאחר שענו באיזו מידה תרמה להם המכינה בכל תחום, החניכים התבקשו לסמן את התחומים העיקריים שבהם התרכזו ציפיותיהם כאשר הגיעו למכינה.

הניתוח מראה כי הציפיות העיקריות של החניכים היו שהמכינה תסייע להם בגיבוש השקפת העולם ותכין אותם לשירות הצבאי (ציפיות אלו דווחו על-ידי 30%-40% מן החניכים). כרבע מהחניכים ציפו שהמכינה תספק להם היכרות עם רבדים שונים בחברה הישראלית, ושיעור דומה ציפו לפתח קשרים חברתיים במכינה.

הצלבת תשובות החניכים לגבי ציפיותיהם מן המכינה ולגבי תרומת המכינה מאפשרת לנתח את המידה בה הגשימה המכינה את ציפיות החניכים. הניתוח מתבצע באופן הבא: עבור כל תחום הוכנסו לניתוח רק החניכים אשר דיווחו כי היתה להם ציפיה מוקדמת מן המכינה באותו תחום. אם חניכים אלה דיווחו על תרומה משמעותית של המכינה בתחום, הם נחשבו כמי שציפיותיהם בתחום זה הוגשמו.

מן הניתוח עולה כי ברוב המקרים המכינה הגשימה את הציפיות המרכזיות של החניכים ממנה. הגשמת הציפיות הייתה גבוהה מאד בתחומים של היכרות עם רבדים שונים בחברה הישראלית ופיתוח קשרים חברתיים במכינה (הציפיות הוגשמו עבור 90% מן החניכים שציינו אותן). הציפיות בתחומים של גיבוש השקפת עולם והכנה לשירות הצבאי הוגשמו עבור פחות חניכים (77%-78% מתוך החניכים שהזכירו ציפיות אלה).

כוונות ביחס לשירות הצבאי

מטרות המכינות הקדם צבאיות ביחס לשירות הצבאי של בוגריהן, לצד ממצאי סקר זה המלמדים כי המכינה תרמה רבות למוטיבציה של החניכים לשרת שירות צבאי איכותי - מעוררים עניין מיוחד בכוונותיהם של החניכים ביחס לשירות הצבאי ההולך ומתקרב.

מן הסקר מתקבל הרושם כי החניכים אכן שואפים לשירות משמעותי:

חניכים-בנים מעוניינים בשירות קרבי (80% מעוניינים בתפקידי לחימה, 7% בתפקידי מודיעין).

כמחצית מן החניכות-בנות מעוניינות בתפקידי הוראה/חינוך/הדרכה, בעוד האחרות מעוניינות בתפקידים תומכי לחימה (18%), מודיעין ולוחמה.

כמעט כל החניכים (90%) ומרבית החניכות (73%) מדווחים כי הם מתכוונים לעבור מסלול קצונה.

הבדלים בולטים בין מחזור תשע"א לתש"ע

סקרי החניכים לא מתקיימים די שנים כדי להצביע על מגמות לאורך זמן. בהינתן סייג זה, ההשוואה בין מחזור תשע"א למחזור תש"ע מלמדת על דמיון רב. עם זאת, נמצאו שני הבדלים בולטים בין המחזורים:

- מסקר תשע"א עולה מודעות גדולה יותר למכינות בסביבת החניך מאשר בסקר תש"ע: אחוז החניכים ששמעו על המכינה במהלך גיוס משותף עלה מ-40% במחזור תש"ע ל-47% במחזור תשע"א ובתנועות הנוער מ-5% ל-11%. בנוסף, הדיווח על מודעות רבה למכינות בבית-הספר של החניך עלה מ-20% בקרב חניכי תש"ע ל-27% בקרב חניכי תשע"א. אף תמיכת ההורים בהחלטת החניך להשתתף במכינה עלתה מ-64% במחזור תש"ע ל-69% במחזור תשע"א.
- ככלל, מרבית החניכים הן במחזור תשע"א והן במחזור תש"ע חשבו כי המכינה הגשימה את ציפיותיהם המרכזיות, אולם במחזור תשע"א באחוזים נמוכים יותר מבמחזור תש"ע ביחס לרוב תחומי הציפיות. למשל,

מן החניכים שציפו כי המכינה תסייע להם בגיבוש השקפת עולם, 77% בסקר תשע"א חשבו כי הצפייה הוגשמה לעומת 83% בסקר תש"ע; ומן החניכים שציפו כי המכינה תסייע להם בהכנה לשירות הצבאי, 78% בסקר תשע"א חשבו כי צפייה זו הוגשמה לעומת 82% בסקר תש"ע. שוני זה אינו מעיד בהכרח על כך שהתרומות של המכינה פחתו במחזור תשע"א, אלא מצביע כי במחזור תשע"א פחתה מעט ההתאמה בין המכינה לבין ציפיות החניכים ממנה.

בוגרי המכינות

הסקר שנערך בקרב בוגרי המכינות נועד ללמוד מן הבוגרים על עצמם בכל הנוגע לאורח החיים שלהם, בכלל, ובתחומים בעלי זיקה למטרות של המכינות הקדם צבאיות, בפרט. בנוסף, הוא בוחן את השירות הצבאי של הבוגרים ואת יחסם אל ההשתתפות במכינה הקדם צבאית ואל הקשר עימה כיום.

הסקר שנערך בשנת תשע"א פנה אל הבוגרים של שני מחזורים – מחזור תשס"א ומחזור תשס"ה. מחזור תשס"א, שהסתיים עשר שנים לפני הסקר, היה אחד מהמחזורים הראשונים של המכינות ובו 199 בוגרים מ-6 מכינות. מחזור תשס"ה, שהסתיים שש שנים לפני הסקר, היה גדול בהרבה - 352 בוגרים מ-10 מכינות.

בסקר השתתפו 75% מבוגרי מחזור תשס"א ו-82% מבוגרי מחזור תשס"ה. בעת עריכת הסקר, בוגרי תשס"א היו בני 28-29 ורובם השתחררו מהשירות כשבע שנים לפני כן, ואילו בוגרי תשס"ה היו בני 24-25 שהשתחררו לפני שלש שנים.

הממצאים יובאו להלן ביחס לשני המחזורים גם יחד תוך ניסיון להצביע על מגמות משותפות. היכן שניתן, נתוני הבוגרים יושוו אל נתוני החתך המקביל בכלל האוכלוסייה במדינה¹⁰. החתך המקביל, אלא אם יצוין אחרת, הוא יהודים בגילאי 25-29 בישראל כך שההשוואה אליו רלוונטית ברובה הן לבוגרי תשס"א והן לבוגרי תשס"ה.

הבדלים בולטים בין המחזורים יצוינו אף הם. יש לזכור כי בכל הנוגע לאורח החיים של הבוגרים סביר להניח כי רבים מהבדלים אלה נקשרים להבדל הגילאי בין בוגרי המחזורים. העניין בתמונה מתמשכת על חייהם של בוגרי המכינות עמד מלכתחילה מאחורי ההחלטה לפנות אל הבוגרים בשתי נקודות זמן שונות. בסיום תובא התייחסות אל הדמיון והשוני בין סקר בוגרי תשע"א לסקר בוגרי תש"ע.

אורח החיים של בוגרי המכינות

העיסוק של המכינות הקדם צבאיות בהרחבת אופקים, בטיפוח עשייה חברתית ובבירור השקפת עולם אישית וזהות יהודית-ציונית-ישראלית מעורר עניין מיוחד באורח החיים של בוגריהן. הסקר מלמד על אורח החיים של הבוגרים בהיבטים של מקום מגורים, מצב משפחתי, השכלה, תעסוקה, מעורבות חברתית, וזהות יהודית.

מקום מגורים ומצב משפחתי

אזורי המגורים הנפוצים בין בוגרי תשס"א הם מחוז ירושלים, מחוז הצפון ומחוז תל אביב (כ-20% כל אחד) ובקרב בוגרי תשס"ה: אזור ירושלים (כ-30%), מחוז דרום ומחוז מרכז (16% כל אחד). אחוז הבוגרים המתגוררים בירושלים גבוה בהשוואה לחתך המקביל באוכלוסייה (11%¹¹).

כ-41% מבוגרי תשס"א נשואים ולכ-16% יש ילדים, בעוד רק 14% מבוגרי תשס"ה נשואים ולבודדים מתוכם יש ילדים.

השכלה

מן הסקר עולה כי למעט בודדים, כל הבוגרים לומדים/למדו ורובם לתארים אקדמיים.

¹⁰ יכולת ההשוואה מוגבלת בקיומם של נתונים רלוונטיים ובנגישות נתונים אלה.

¹¹ נכון ל-2010, מתוך טבלה 2.10 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

בקרב הבוגרים אחוז גבוה של לומדים בהשכלה הגבוהה: בעוד 32% לומדים בחתך המקביל באוכלוסייה¹², מתוך בוגרי תשס"א כ-60% לומדים או סיימו תואר ראשון, וכ-30% לומדים או סיימו תארים מתקדמים יותר; ומתוך בוגרי תשס"ה כ-60% לומדים לתואר ראשון (בודדים כבר סיימו).

הלימודים האקדמיים של הבוגרים הם בעיקר בתחומים של מדעי החברה, כמו גם חינוך ומדעי הרוח (כמחצית הבוגרים לומדים/למדו את אחד מן התחומים הללו).

מבין הבוגרים אשר לא פנו עדיין ללימודים אקדמאיים: הרוב במחזור תשס"א למדו לימודי תעודה או הסמכה מקצועית, ושליש במחזור תשס"ה למדו לימודי תעודה/הסמכה מקצועית או לימודים נוספים ללא תעודה/הסמכה.

תעסוקה

תמונת התעסוקה של הבוגרים שונה בין המחזורים: במחזור תשס"א מרבית הבוגרים עובדים בעבודה קבועה (66%-76% כשכירים ו-10% בעלי עסק או עצמאים). בנוסף, כ-10% עובדים בעבודה זמנית. שיעור זה של עובדים גבוה משיעור העובדים בחתך המקביל בכלל האוכלוסייה (71%¹³). לעומת זאת, במחזור תשס"ה רק כ-40% מן הבוגרים עובדים בעבודה קבועה (בודדים כעצמאים או בעלי עסק) ו-25% בעבודות זמניות.

לצד ההבדלים, בולט כי בשני המחזורים כמעט שליש מהבוגרים העובדים עוסקים בחינוך, הוראה או הדרכה.

מעורבות חברתית

שיעור גבוה יחסית של בוגרים עוסק בפעילות התנדבותית: בעוד 22% מתנדבים, 18% מהם באופן קבוע, בקרב היהודים הלא חרדים במדינה בגילאי 20 ומעלה¹⁴, בקרב בוגרי תשס"א כ-60% עסקו בהתנדבות, 30% על בסיס קבוע, ובקרב בוגרי תשס"ה כ-50% עסקו בהתנדבות, 20% באופן קבוע.

ההתנדבות מתקיימת בשתי מסגרות עיקריות: במסגרת של חינוך, תרבות ופנאי ובמסגרת של סיוע לאוכלוסיות נזקקות.

בקרב הבוגרים ניכרת גם מעורבות בפעילות פוליטית/ציבורית: מעל 25% מן הבוגרים פעילים בתחום זה, רובם ברמה בסיסית של השתתפות בפעילויות/הפגנות. בקרב בוגרי תשס"א, כ-40% מתוך הפעילים מעורבים ברמה גבוהה יותר של אירגון וניהול פעילויות, וכמה מהם אף ביוזמה, הובלה או התמודדות על תפקידים.

זאת ועוד: 15% מבוגרי תשס"א ו-5% מבוגרי תשס"ה חברים בקהילת חיים משימתית¹⁵.

זהות יהודית

כמחצית מן הבוגרים חילוניים וכחמישית מסורתיים. במחזור תשס"א 6% מן הבוגרים דתיים ואילו במחזור תשס"ה כבר 16% מהבוגרים דתיים. יתר הבוגרים אינם מגדירים את עצמם במונחים של דתי, מסורתי או חילוני.

אצל חלק מן הבוגרים נמצא הבדל בין ההגדרה העצמית לבין ההגדרה של משפחת המוצא: כ-25% מבוגרי תשס"א וכ-20% מבוגרי תשס"ה הבאים מבית מסורתי או דתי מגדירים את עצמם כיום כחילוניים ואילו 15% מבוגרי תשס"א ו-10% מבוגרי תשס"ה הבאים מבית חילוני מגדירים את עצמם כיום כמסורתיים או דתיים.

מרבית הבוגרים (כ-70%-80%) מציינים תמיד את החגים ואת טקסי החיים היהודיים, כמחצית מציינים תמיד את השבת ורק חמישית מהבוגרים אינם מציינים את השבת כלל.

מתברר גם כי כ-10% מהבוגרים לומדים בבתי מדרש פתוחים או בקהילות לומדות באופן קבוע, וכשליש מהבוגרים, ואף מעל לכך במחזור תשס"ה (40%), לומדים בהם לעיתים ובאופן מזדמן.

¹² נכון ל-2010, מתוך טבלה 12.31 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

¹³ נכון ל-2010, מתוך טבלה 12.31 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

¹⁴ נכון ל-2009, מתוך טבלה 7.3 בשנתון הסטטיסטי 2011 של הלמ"ס

¹⁵ קהילות החיים המשימתיות הן מפעלי התיישבות שיוזמים צעירים בפריפריה הגיאוגרפית בישראל. החברים בקהילה המשימתית מקיימים לרוב אורח חיים משותף שבבסיסו אחריות לקהילה הסובבת אותם ולשינוי חברתי.

השירות הצבאי

מטרות המכינות הקדם צבאיות המכוונות לשירות צבאי מלא ומשמעותי של בוגריה מעוררות עניין באחוזי הגיוס, באופי השירות ובשביעות הרצון מן השירות בקרב בוגרי המכינות.

שירות צבאי - בנים

כמעט כל הבנים הבוגרים התגייסו לשירות סדיר בצבא (כל הבנים בוגרי מחזור תשס"א למעט אחד ו-95% מהבנים בוגרי מחזור תשס"ה). מתוכם, רבים מילאו תפקידי לחימה ותפקידים פיקודיים וחמישית שירתו בצבא קבע (כמחציתם בקרב בוגרי תשס"ה אף עדיין שירתו בעת הסקר).

יחד עם זאת, מצטיירים הבדלים משמעותיים בין המחזוריים: בקרב בוגרי תשס"א 66% מילאו תפקידי לחימה ואילו בקרב בוגרי תשס"ה שיעור גבוה יותר של כ-80%. בקרב בוגרי תשס"א 70% מילאו תפקידים פיקודיים וכ-50% היו קצינים או נגדים בעוד בקרב בוגרי תשס"ה 60% מילאו תפקידים פיקודיים ורק 26% היו קצינים או נגדים¹⁶.

מן הבוגרים בשני המחזוריים עולה שביעות רצון גבוהה מהשירות הצבאי: 70%-80% מן הבוגרים שבעי רצון במידה רבה משירותם הצבאי וחשים שהשירות שלהם היה חשוב ומשמעותי. לצד זאת, שיעור נמוך יותר של בוגרים (כ-60% לערך) חשים כי מימשו את שאיפותיהם ותכניותיהם לשירות הצבאי.

שירות צבאי בנות

כמעט כל הבנות הבוגרות התגייסו לצבא (93%-94%). מרבית השאר שירתו בשירות לאומי.

מבין הבוגרות ששירתו בצה"ל: יותר ממחצית שירתו בתפקידי הוראה, חינוך והדרכה, כחמישית בתפקידים תומכי לחימה, וכעשירית בתפקידי כוח אדם. במחזור תשס"ה נוספות על כך 5% בוגרות אשר שירתו כלוחמות.

כמחצית מן הבוגרות, ואף מעל לכך במחזור תשס"א (60%), הגיעו לתפקידים פיקודיים. מבוגרות תשס"א, 33% היו קצינות ו-25% שירתו בצבא קבע. בשיעור נמוך במעט, 20% מבוגרות תשס"ה היו קצינות, ו-20% שירתו בצבא קבע.

מן הבוגרות בשני המחזוריים עולה שביעות רצון גבוהה מן השירות הצבאי: 70%-80% מן הבוגרות שבעות רצון במידה רבה משירותן בצבא, מאמינות שהשירות הצבאי שלהן היה חשוב ומשמעותי וחשות שמימשו את שאיפותיהן ותכניותיהן לשירות הצבאי.

יחס הבוגרים אל המכינה

בחלוף שנים מאז השתתפו הבוגרים במכינה הקדם צבאית, מעניין לברר כיצד הבוגרים תופסים את תרומתה של המכינה לחייהם ומהי שביעות הרצון ממנה, ומה אופי הקשר של הבוגרים אל המכינה ואל חברי המחזור שלהם.

תרומת המכינה ושביעות הרצון ממנה

הבוגרים מדווחים על תרומה רבה של המכינה ברוב התחומים שנבדקו. התרומה העיקרית הייתה בתחומים של המוטיבציה לשרת שירות צבאי איכותי, היכרות עם רבדים שונים של החברה הישראלית והיכרות עם נופי הארץ ואתריה (דווח על-ידי מעל 70% מן הבוגרים).

הבדל בולט בין המחזוריים היה ביחס לתרומה של המכינה בתחום המוכנות הפיזית לשירות הצבאי: 42% מבוגרי תשס"א דווחו על תרומה רבה בתחום זה בעוד רק 28% מבוגרי תשס"ה דווחו כך¹⁷.

¹⁶ השיעור הנמוך של קצינים ונגדים במחזור תשס"ה מתברר כחריג בהשוואה לנתוני הסקר משנה שעברה אודות מחזור תשס"ד. התייחסות לכך ראו בהמשך בסעיף "הבדלים בולטים בין סקר תשע"א לסקר תש"ע"

¹⁷ התרומה הרבה המיוחסת למכינה בתחום המוכנות הפיזית לשירות הצבאי במחזור תשס"א מתבררת כחריגה גם בהשוואה לנתוני הסקר של שנה שעברה אודות מחזור תש"ס ותשס"ד. התייחסות לכך ראו בהמשך בסעיף "הבדלים בולטים בין סקר תשע"א לסקר תש"ע"

קשר עם המכינה והבוגרים

למרות שביעות הרצון הגבוהה מן ההשתתפות במכינה, שליש בלבד מרוצים במידה רבה מהמשך הקשר עם המכינה. רוב הבוגרים מעוניינים בפעילויות משותפות עם המכינה - בעיקר מפגשי בוגרים, פעילות התנדבותית, טיולים או השתלמויות עיוניות. כשליש מעוניינים בתכניות המשך של המכינה.

מרבית הבוגרים (כמעט 80%) שומרים על קשר קבוע עם בוגרים אחרים, רובם עם שלושה בוגרים לפחות. 8% בלבד מבוגרי תשס"ה אינם בקשר כלל עם בוגרים אחרים בעוד במחזור תשס"א כבר 14%.

הבדלים בולטים בין סקר תשע"א לסקר תש"ע

בהשוואה בין סקר תשע"א לסקר תש"ע נמצא דמיון רב בין הנתונים של הבוגרים עשר שנים לאחר סיום המכינה (מחזורי תשס"א ותש"ס) ונמצא דמיון רב בין הנתונים של הבוגרים שש שנים לאחר סיום המכינה (מחזורי תשס"ה ותשס"ד). לפיכך, הממצאים שהוצגו לעיל ביחס לסקר תשע"א מציגים במידה רבה גם את ממצאי סקר תש"ע.

הבדלים בולטים במיוחד בהיבחי שני הסקרים יחד - ארבעה מחזורים של בוגרים, נוגעים לשירות הצבאי ולתרומות המכינה.

בקרב בוגרים-בנים ממחזור תשס"ה, אחוז גבוה יותר אשר מילאו תפקידי לוחמה ואחוז נמוך יותר שהיו קצינים או נגדים, לא רק בהשוואה לבוגרים-בנים ממחזור תשס"א אלא גם בהשוואה למחזורי תשס"ד ותש"ס. יש, אפוא, להמשיך ולבחון הבדלים אלה לאור הסקרים הבאים – האם מדובר במחזור חריג או תחילתה של מגמה?

בקרב בוגרי תשס"א אחוז גבוה יותר של בוגרים (42%) אשר דיווחו על תרומה רבה של המכינה בתחום המוכנות הפיזית לשירות הצבאי לא רק בהשוואה למחזור תשס"ה (28%) אלא גם בהשוואה למחזור תש"ס (29%) ולמחזור תשס"ד (35%). הבדל זה מעניין גם לאור כך שעל אף שבוגרי תשס"א דיווחו על תרומה גבוהה של המכינה, רמת התרומה של המכינה ירדה כמעט בכל התחומים ביחס למחזור תש"ס (למשל, בתחום ההיכרות עם נופי הארץ ואתריה ירד מ-82% ל-74%, ובתחום ההיכרות עם חגי ישראל ומועדיו – מ-64% ל-56%). מסתמן כי עדיין אין בכך כדי להצביע על מגמה כלשהי, אולם כדאי לתת את הדעת לתנודות המסוימות ביחס הבוגרים אל תרומות המכינה לאור הנתונים שיתקבלו בסקרים הבאים.

סיכום

המידע שהוצג במאמר זה על חניכי המכינות הקדם צבאיות שבתמיכת קרן אבי חי ועל בוגריהן מאפשר לשפוך מעט אור על הרקע ממנו מגיעים החניכים ועל אורח החיים שמאפיין את הבוגרים. הוא מלמד על הסיבות להשתתף במכינה, הציפיות ממנה ומידת הגשמתן בקרב חניכים, כמו גם על התרומה של המכינות בפרספקטיבה של השנים לאחר סיום המכינה. הוא אף משרטט את כוונות החניכים לשירות צבאי בתום המכינה ואת מאפייני השירות של בוגרי המכינות.

הנתונים על חניכי המכינות הקדם צבאיות ובוגריהן ימשיכו להיאסף בשנים הקרובות באמצעות הסקרים של קרן אבי חי וייצרו מאגר נתונים אשר ישרת את המכינות עצמן ויאפשר להצביע על מגמות לאורך זמן.

ביבליוגרפיה

משרד החינוך (2009). *מכינות קדם צבאיות – סקירה כללית*. אוחר במרץ 2012 מ: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mechinot_Kdam

רוזינר, אי' (2006). *מחקר מעקב אחרי בוגרי המכינות הקדם צבאיות החילונית והמעורבות – דו"ח מסכם*. ירושלים: קרן אבי חי.

Hacohen Wolf H., Amzalag Bahar H. & Yafte Ergas D. (2006). *Pre-army preparatory programs (Mechinot): Promoting unity in Israel – Evaluation research*. Jerusalem: Avi Hai Foundation.